

Rózsa Csongor Ernő

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ alelnöke

A nő mint tipikus elkövető és tipikus sértett az angolszász szokásjoggyűjteményekben

I. Alapvetés

A frank-germán korban a patrimoniális államnak nem volt kifejezett büntetőigénye, így nem volt általános büntető joghatósága sem. Amennyiben az elkövetett bűncselekmény nem volt rendkívül súlyos, vagy a rokonság nem vitte az ügyet bíróság elé, úgy a viszályt (jogilag szabályozott keretek között) a két rokonság maga intézte el. Így a bűncselekmények két csoportra oszthatók: súlyosabb békeszegésre és kisebb békebontásra.¹

Az első csoportba tartozó deliktumok tipikusan az állam (így gyakorlatilag a király) elleni bűncselekmények (pl. hazaárulás, lázadás), istenek elleni cselekmények, sírrablás, esküszegés, emberölés. Az elkövető a cselekménye után békevesztetté vált. A germánok farkasnak (*vearg*) hívták az ilyen embert, aki szabad ugyan (ő az úr vagy rokonság nélküli ember, aki egyenesen gyanús e minőségéből kifolyólag), de mindenki ellensége is lett: büntetlenül végezhettek vele.²

A második csoport deliktumai azok, amik „csak” a rokonság ellenségeskedését váltják ki. Ez a *faehde*, amiben az egész rokonság részes. A viszályal engedélyezetté vált az önszegély használata,³ gyakorlatilag a bosszúállás: a *lex talionis* értelmében ameddig „ki nem egyenlődik a számla”,⁴ a két rokonság el is pusztíthatja egymást. A bosszú feloldásának módja az engesztelés (pl. vérdíj megfizetése), a megegyezés (pl. házasság) vagy a bírósághoz fordulás.

Kutatásom középpontjában az angolszász kori Angliában (Kr. u. V. század – 1066) a nők elleni és a nők által elkövetett és törvényben szabályozott bűncselekményeket elemzem. Ezek az ún. törvények óangol nyelven íródtak és *domas* névre hallgatnak, aminek a jelentése „igazság”, ezért a dolgozatomban gyakran élek majd ezzel a kifejezéssel. Az angolszász kori Angliában rendkívül gyakori volt a királyi jogalkotás, így az igazságok vegyesen tartalmazzák a kor szokásjogát és az uralkodói parancsjogot is. Ez nem változtat azon a tényen, hogy a rendelkezések nagy része büntetőjogias jellegű.⁵

¹ *Babják* Ildikó: A büntető igazságszolgáltatás sajátosságai a germán népek korai szokásjogában. In: Acta Jur. et Pol. Szeged: Tanulmányok Dr. Molnár Imre Egyetemi Tanár 70. Születésnapjára (szerk. Tóth Károly), Tomus LXV., Fasciculus 1-44. Szeged 2004. 11. o.

² *Babják*: i. m. 11-14. o.

³ *Babják*: i. m. 14-16. o.

⁴ Benjamin Thorpe (szerk. ford.): Ancient Laws and Institutes of England. The Lawbook Exchange, Clark 1840. 182. o.: *Egy ezerkétszázas ember esküje hat ceorl esküjével egyenlő, mert ha egy ezerkétszázast meg akarnak bosszulni, hat ceorl halálával lesz teljesen megbosszulva és ezért a vérdíja hat ceorl vérdíja* – Az eskükről, 12. §

⁵ Ruszoly József: Európai jog- és alkotmánytörténelem. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2011. 107. o.

A céloom elsősorban a forrásfeltárás, összehasonlítást csak akkor és annyiban végeztem, amikor és amennyiben azt szükségesnek találtam (illetőleg volt rendelkezésre álló szakirodalom, forrás). Természetesen a korban nem létezik törvényi tényállás, a kazuisztika érvényesül, a felmerülő eseteket pedig a továbbiakban négy csoportra osztva tárgyalom.

Ez a négy csoport a nők ellen szexuális, illetve nem szexuális, valamint a nők által elkövetett szexuális és nem szexuális bűncselekmények kategóriája. A felosztásból jól látható, hogy különös hangsúlyt kapnak a korban a szexuális jellegű bűncselekmények, amelyeknek kiemelt elkövetője vagy sértettje lehetett a nő, ezért évszázadokon át különböző rendelkezések születtek ezek visszaszorításának érdekében. Bár a nő ennek fényében védtelensége miatt különös alanya a korabeli büntetőjognak, a vérdíja tekintetében nem élvez kiemelt védelmet a férfiakkal szemben (lásd következő fejezet).

Kutatásom során Liebermann, Thorpe és Attenborough fordításait⁶ vettem alapul, az egyes szakaszok számozása a Liebermann általi számozást követi, ugyanis ő gyűjtötte össze először a legteljesebben az angolszász szokásjogot. A tanulmányban szereplő magyar fordításokat – amelyek az óangol szavak számossága okán különös nehézséget és kihívást jelentettek – magam készítettem.

II. Nők ellen elkövethető nem szexuális jellegű bűncselekmények (emberölés, testi sértés, magzatelhajtás)

A nők ellen elkövethető nem szexuális jellegű bűncselekmények elsősorban a testi sértés, emberölés, magzatelhajtás, lopás, becsületsértés, hamis vád, emberrablás. Ezek közül nem mindegyiket szabályozzák az angolszász igazságok kifejezetten nőkre tekintettel, de ez nem jelenti azt, hogy ellenük elkövetve az nem von maga után következményt.

Külön rendelkezés nem szól a nők sérelmére elkövetett emberölésről, azonban a terhes nőt fokozott védelemben részesíti a szokásjog. Alfréd szerint:

9. § *Ha bárki megöl egy terhes nőt, fizesse meg a nő teljes vérdíját, valamint a gyermek vérdíjának a felét az apa vérdíjának megfelelően.*⁷

Azonban a törvénykönyvének Bevezetésében⁸ is rendelkezik erről a bűncselekményről:

⁶ Ld. Felix *Liebermann* (szerk. ford.): *Die Gesetze der Angelsachsen*, Volume 1. Niemeyer, Halle 1903.; *Thorpe*: i. m.; Frederick Levi *Attenborough* (szerk. ford.): *The Laws of the Earliest English Kings*. Cambridge University Press, Cambridge 1922.

⁷ Vö. *Liebermann*: i. m. 55. o., *Thorpe*: i. m. 67-69. o., *Attenborough*: i. m. 69-71. o.

⁸ A Bevezető részint a Tízparancsolatot tartalmazza, illetve néhány keresztényi jellegű tiltást, illetve kötelezettséget, de mivel Alfréd törvénykönyvének részét képezi, így jogi relevanciával is bír. Attenborough nem fordította le a Bevezetést.

18. § *Ha valaki vita okán megsebesít egy terhes nőt, fizessen jóvátételt a sérelemért a bírók döntésének megfelelően. Ha azonban meghal [a nő], úgy ő adja életét egy életért.⁹*

Ezek alapján, ha bárki megöl egy terhes nőt, az halállal lakol.

A két tényállás merőben más szankciót tartalmaz, ezért nincs pontos elképzelésünk arról, hogy melyiket is alkalmazhatták a korszakban. Figyelembe véve azt, hogy a kétszeres értékelés tilalma nem létezett még, könnyen lehet, hogy mindkettő büntetést végrehajthatták, így miután az illetőt kivégezték, a rokonsága a továbbiakban köteles lehetett megfizetni a nő és a gyermek vérdíját is.

Egy nő megölése esetén egyebekben a szokásjog Aethelberht igazsága alapján ugyanakkora vérdíj megfizetését teszi kötelezővé, mint egy férfi esetében:

74. § *A fizetendő jóvátétel egy hajadon részére legyen egyenlő egy szabad férfinak fizetendővel.¹⁰*

A hajadon nem házas nőt jelent, azonban analógia alapján könnyedén levezethető az, hogy ez volt az alkalmazandó egy házas nő esetén is, ugyanis a nő házasságkötésével a vérdíja nem változott meg, továbbra is apja vérdíját viselte.¹¹

Testi sértés okozásáról az özvegy *mundiumának*¹² megsértése esetén is szó esik. Itt Alfréd (szintén a Bevezetőjében) rendkívüli büntetéssel sújtja azt, aki megsérti az özvegy *mundiumát*: az illető halállal lakol.

34. § *Ne háborgasd az özvegyeket és a mostoha-gyerekeket, és ne is okozz nekik sérülést, mert ha ellenkezőleg cselekedsz, megjelennek szímem előtt és Én meghallgatom őket, majd kardom által fogsz meghalni, hogy megbizonyosodjak róla, hogy a feleséged özvegy, a gyermekeid pedig árvák legyenek.¹³*

Fontos megjegyezni, hogy a *mundium* megsértésének nincs konkrét jelentése, ez gyakorlatilag bármi lehetett, ami a hatalombirtokos érdekeit sértette. Özvegy esetében ez valószínűleg házasságra kényszerítést, vagy az életébe történő bármilyen jogellenes magatartást is magába foglalhatta.

Ezt később Ethelred igazságában megerősíti.

⁹ Vö. *Liebermann*: i. m. 33. o., *Thorpe*: i. m. 49. o.

¹⁰ Vö. *Liebermann*: i. m. 7. o., *Thorpe*: i. m. 21. o., *Attenborough*: i. m. 15. o.

¹¹ Henry Royston *Loy*: Kinship in Anglo-Saxon England. In: Anglo-Saxon England, 1974/3., Cambridge University Press, 206. o.

¹² A nő felett gyakorolt hatalom, amit általában egy férfi rokona gyakorolt, hasonló a *patria potestas*hoz és a *manus*hoz. Az apja, később a férje, özvegyisége esetén a késő angolszász korban az egyház vagy az állam volt a hatalombirtokos.

¹³ Vö. *Liebermann*: i. m. 39. o., *Thorpe*: i. m. 53. o.

39. § *És ha bárki meggyalázza egy apácát vagy bántalmaz egy özvegyet, fizessen jóvátételt lehetőségeihez mérten mind az egyháznak mind az államnak.*¹⁴

Nincs pontos információ arról, hogy mit jelenthet a „lehetőségeihez mérten”, de Alfréd rendelkezésének analógiájára írva ez valószínűleg jószágvesztést jelent.

Bár magzatelhajtás nincs kifejezetten az igazságokban szabályozva, a kontinentális népjogot és Tacitust¹⁵ figyelembe véve, nagy valószínűséggel büntetendő volt az angolszász jog szerint is.¹⁶

III. Nők ellen elkövethető szexuális bűncselekmények (elcsábítás, zaklatás, szexuális erőszak, nőrablás)

Nők elleni szexuális bűncselekmények különösen az elcsábítás, a zaklatás, a szexuális erőszak és a nőrablás. A germán törvények nagy hangsúlyt fektettek a hajadonok szüzességének és a feleségeknek a védelmére.¹⁷

Alfréd törvénykönyve bünteti mind az elcsábítást, mind a szexuális erőszakot:

11. § *Ha valaki a mellénél fogva magával visz egy közemberekhez tartozó hajadont, fizessen neki 5 shilling jóvátételt.*

11.1. § *Ha földre dobja őt, de nem hál vele, fizessen neki 10 shillinget.*

11.2. § *Ha hál vele, fizessen neki 60 shilling jóvátételt.*

11.5. § *Ha ez a gyalázat egy nemesebb nővel történik, a jóvátétel emelkedjen a vérdíjának megfelelően.*¹⁸

18. § *Ha valaki kéjszóvár módon magával visz egy apácát, akár a ruhájánál akár a mellénél fogva az engedélye nélkül, fizessen kétszeres jóvátételt, ahhoz képest ahogy a világi nőkkel kapcsolatban rendelkezünk.*¹⁹

29. § *Ha valaki megerőszeget egy kiskorú lányt, azonos jóvátételt fizessen neki, ahogy egy felnőttnek kéne.*²⁰

A zaklatásnak ezek szerint két tényállása van (11. §, 11.1. §), a szexuális erőszaknak négy, attól függően, hogy az áldozat közember, nemes, apáca vagy gyermek. A kompenzáció általános értéke 60 shilling, nemesek és apácák esetében ennél magasabb, azonban érdemes megfigyelni, hogy bár a kiskorúval folytatott szexuális cselekmény pedofiliának minősül, e korban mégsem tulajdonítottak neki különösebb figyelmet.

Knut idejére a szexuális erőszak sokkal súlyosabban büntetendő, ha azt özvegyek sérelmére követik el: az elkövetőnek a saját vérdíját kell megfizetni a bosszú elkerülése érdekében (52. §).²¹

¹⁴ Vö. Liebermann: i. m. 257. o., Thorpe: i. m. 325. o.

¹⁵ Tacitus (19): „egyetlen megszületettnek a megölését is gyalázatnak tartják; többet érnek itt a jó erkölcsök, mint másutt a jó törvények”

¹⁶ Kimberlee Harper Dunn: Germanic Women: Mundium and Property, 400-1000. https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc5378/m2/1/high_res_d/thesis.pdf (2024. 05. 11.) 64-66. o.

¹⁷ Dunn: i. m. 75. o.

¹⁸ Vö. Liebermann: i. m. 57. o., Thorpe: i. m. 69-71. o., Attenborough: i. m. 71. o.

¹⁹ Vö. Liebermann: i. m. 59. o., Thorpe: i. m. 73. o., Attenborough: i. m. 73. o.

²⁰ Vö. Liebermann: i. m. 65. o., Thorpe: i. m. 81. o., Attenborough: i. m. 77. o.

²¹ Vö. Liebermann: i. m. 347. o., Thorpe: i. m. 407. o.

A korban érvényesen csak a *Muntwalt*²² hozzájárulásával volt megköthető a házasság, ez volt az ún. nővétel. Egy másik házasságkötési mód a nőrablás. Erről Athelberht igazságában olvashatunk.

82. § *Ha egy férfi erőszakkal magával visz egy bajadont, fizessen 50 shillinget a tulajdonosának [a Muntwaltnak] és utána vásárolja meg a tulajdonos hozzájárulását.*

83. § *Ha el volt jegyezve a nő egy másik férfinak, további 20 shillinget fizessen jóvátételként [a férfit] [a Muntwaltnak].*

84. § *Ha visszabozsákosítják őt, csak 35 shillinget fizessen [a Muntwaltnak] és 15 shillinget a királynak.*²³

Magától értetődő az egymást követő szakaszok lényege. 50 shillinget kell fizetnie a nőrablónak és ezután szükséges megvennie a hatalombirtokos hozzájárulását is (ekképpen a házasság érvényes lesz). Amennyiben a nő már menyasszony, további 20 shillinget kell fizetni (összefüggésben azzal, hogy az eljegyzés erős köteleket létesít, ami harmadik személyekkel szemben is fennáll). Ha az elrabló visszaviszi a lányt a családjához, úgy csak 35 shillinget kell fizetni a családnak és további 15-öt a királynak. Meg kell jegyezni, a király jelenléte itt nem teljesen érthető. Liebermann szerint, bár a nőt visszaadták (ami így csekélyebb súlyú bűncselekmény), mégis szükséges bírságot fizetni, ez pedig a király illeti.

Ellenben, ha Thorpe értelmezését vesszük alapul, egy merőben más tényállás tárul elénk. Fordítását alapul véve a szakasz ugyanis így hangzik:

84. § *Ha a nő terhes lesz, további 35 shillinget fizessen [a Muntwaltnak] és 15 shillinget a királynak.*

A kérdéses óangol szó a *gaengang*. Thorpe a szöveggörnyezetből következtet erre a feltevésre,²⁴ és álláspontom szerint nem is alaptalanul. Indokolt lehet rendelkezni egy olyan eshetőségről, amikor a nő teherbe esik az elrablását követően. Ezt követően a kompenzáció mértéke 85 shillingre emelkedik, ami a családfőt illeti, és további 15 shillinget szükséges a királynak megfizetni. A szakaszok egymásutánosságát tekintve logikus lehet, hogy az „alapesetet” kettő „minősített eset” követi. Az viszont megdöbbenítő, hogy rajta kívül mindenki más az első értelmezésre jutott („ha visszaviszik”).

Ez alapján a nőrablás elsősorban bűncselekmény, ami a kompenzáció megfizetésének hiányában vérbosszút idéz elő a két rokonság között.²⁵ A népjogok nem rendelkeztek a nő

²² Hatalombirtokos a német szakzsargonban.

²³ Vö. Liebermann: i. m. 8. o., Thorpe: i. m. 25. o., Attenborough: i. m. 15. o.

²⁴ Thorpe: i. m. 25. o.

²⁵ Ruszoly: i. m. 145. o.

viSSzaadásáról. Később a nőnek lehetősége volt a szülei és elrablója között dönteni, ám ha az utóbbit választotta, az öröklési jogát elvesztette a családjá irányába.²⁶

Hozzátenném, valójában egyik elmélet sem igazolja a király jelenlétét ebben a rendelkezésben. Nincs ehhez hasonló tényállás, ahol a király jogot tartana bármiféle jóvátételre a felek közötti vitát tekintve. A *gaengang* a *Bosworth Toller's Dictionary* szerint is „teherbe esni”, „terhes lesz” jelentéssel bír, és jómagam is inkább ezen értelmezés mellett foglalom állást.

Alfréd törvénykönyvében továbbá található egy rendelkezés, ami a nőrablás egy különös esetéről szólhat: ha egy apácát megszöktetnek a zárdából.

8. § *Ha valaki elvisz egy apácát a zárdából a király vagy a püspök engedélye nélkül, fizessen 120 shillinget, felét a királynak, felét a püspöknek és az egyház vezetőjének, akinek a védelme alatt az apáca volt.*

8.1. § *Ha ő tovább él, mint aki elrabolta őt, ne örököljön tőle semmit.*

8.2. § *Ha gyermeket szül, az ne örököljön többet, mint az anyja.*²⁷

Ahogy a nőrablás általános szabályai szerint, ha a nő az elrablóját választja, elveszíti az örökjogát a családjá irányába, azonban itt az elrablójától sem örökölhet semmit. Ennek értelmében egyházi védelem alatt álló nő nem köthet érvényes házasságot semmiképpen sem engedély nélkül.

Azonban az elcsábítás is hasonló jogkövetkezményekkel járt: ha egy férfi elcsábított egy hajadont és hált vele, utána meg kellett fizetnie a *Muntschatzot* (a nő árát)²⁸. Ha azonban a hatalombirtokos nem adta a lányát feleségül a férfinak, annak akkor is fizetnie kell Alfréd Bevezetője szerint:

29. § *Ha valaki elcsábít egy hajadont és hál vele, fizessen érte és vegye feleségül. Ha az apja nem akarja feleségül adni, akkor is fizesse meg a weotumát.*²⁹

Az apácák további védelemben részesültek: ahogy fentebb olvasható, kétszeres jóvátétellel tartozott az elkövető, valamint a velük való házasságkötés nemcsak érvénytelen volt, hanem büntetendő is. Knut 1020-as levele szerint:

16. § *És hasonlóképp elrendeljük a Mindenható Isten és minden Szentje nevében, hogy egy férfi se legyen oly' merész, hogy feleségül vesz egy apácát vagy egy nőt, aki egyházi fogadalmat tett.*

²⁶ Herger Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2006. 46-47. o.

²⁷ Vö. *Liebermann*: i. m. 55. o., *Thorpe*: i. m. 67. o., *Attenborough*: i. m. 69. o.

²⁸ Véleményem szerint ez nem egyenlő azzal, hogy a nőt vették meg, csupán a felette gyakorolt hatalmat. Ha a nőt magát vették volna meg, indokolt lett volna a teljes vérdíját kifizetni (mert ez egy ember ára), azonban nővétel esetén ennek töredékében egyeztek meg a felek.

²⁹ A nő ára angolszász nyelven.

17. § *Ha valaki mégis így tesz, legyen kítaszított Isten előtt és rekesszék ki a Hívók közösségéből és szálljon minden vagyona, amije van a királyra, kivéve, ha eláll ettől a széntségtelen házasságtól és amilyen gyorsan csak lehet a végsőkig jóvá teszi Isten felé, amit tett.*³⁰

Ezek alapján, aki ilyen tiltott házasságot kötött, az békevesztetté és mindenki ellenségévé vált. Jól látszik, hogy az egyház kötelékében élő nők védelme rendkívüli volt. Hasonlóan rendelkezik Edmund (Egyházi 4. §)³¹: aki apácával paráználkodik, az nem temethető el tisztességesen.

IV. Nők által elkövetett nem szexuális bűncselekmények (lopás, boszorkányság)

Nem található túl sok rendelkezés, ami a nők által elkövetett nem szexuális bűncselekményeket szabályozná. Ezek szerint nem voltak gyakoriak, vagy nem tulajdonítottak nekik különösebb figyelmet.³² Az angolszász igazságok csak kettő ilyen tényállást ismernek: a lopást és a boszorkányságot.

Iné és Knut szerint a nő pusztán azért is büntethetővé vált, hogy tudott a férje lopásáról.

Iné 57. § *Ha a férj marhát lop és azt a házába viszi, majd később lefoglalják nála, vesszítse el a részét [a háztartásból], de a felesége legyen kivétel, mert a feleségnek engedelmeskednie kell az urának. Ha esküvel meg tudja erősíteni, hogy nem evett a lopott húsból, tartsa meg a harmad részét [a háztartásból].*³³

Knut 76. § *És ha bárki lopott dolgot visz a házába és lebukik, úgy helyes, ha ő [a tulajdonos] visszakapja, ami az övé.*

76.1.§ *És bacsak nem kerül a feleség zárja alá, ő ártatlan.*

76.1a.§ *De ő [a feleség] őrizi az ő raktárának és ládájának a kulcsát, ha ezek zárja alá kerül a lopott dolog, úgy ő is bűnös.*

76.1.b.§ *De egy feleség sem tilthatja meg a férjének, hogy azt hozzon a házába, amit ő szeretne.*³⁴

A két király rendelkezése két dologra mutat rá. Az első alapján a feleség nem büntetendő *ipso facto* a férje által elkövetett bűncselekményekért, csak ha tettes benne, vagy az ő tudomásával történt a bűnös cselekmény (pl. a férj lopása esetén: ha a felesége, sőt, ha a gyermeke is tudott róla, mind eladták őket rabszolgának).³⁵

A második szerint a feleség köteles engedelmeskedni a férjének, értsünk ez alatt bármit (bár ez a felette gyakorolt *mundiumból* ítélve magától értetődő lehet).

A későbbiekben azonban kifejezetten rendelkeztek arról az esetről is, amikor nő lopott. Így Aethelstan igazsága (IV.) szerint:

³⁰ Vö. Liebermann: i. m. 274. o.

³¹ Liebermann: i. m. 185. o., Thorpe: i. m. 247. o.

³² Dunn: i. m. 109. o.

³³ Vö. Liebermann: i. m. 115. o., Thorpe: i. m. 139. o., Attenborough: i. m. 55-57. o.

³⁴ Vö. Liebermann: i. m. 363-365. o. Thorpe: i. m. 419-421. o.

³⁵ Lorraine Lancaster: Kinship in Anglo-Saxon Society – I. The British Journal of Sociology 1958/3. sz. 245. o.

6. § És ha valaki tolvaj lopást követ el a Thundersfield-i Tanács ülése után semmiképp se legyen méltó az életre és ne is kérje a védelmet, se a jóvátétel lehetőségét, ha a vád jól alátámasztott vele szemben, legyen szabad vagy szolga, nemes vagy közember, – vagy ha nő, akkor úrnő, avagy szolgálólány – bárki is legyen az, ha tetten ért vagy nem ért tetten, de biztosra vehető – ha nem tudott tisztítóeszkűt tenni – vagy ha az istenítélet alapján bizonyított, vagy ha a bűnössége máshogy kiderül.

6.4. § Szabad nő esetében vessék le a hegyről vagy fullasszák meg.³⁶

Aethelstan rendelkezése szerint a tolvaj büntetése halál, ha a vád megállja a helyét. Bár a korban a lopás jószágvesztéssel is járhatott, Iné igazsága szerint a tetten ért tolvaj pedig büntetlenül megölhető. Jól látható, hogy nem túrték más dolgának a jogellenes eltulajdonítását. Továbbá megfigyelhető, hogy az Aethelstan előtti jogalkotókban fel sem merült, hogy egy nő lophat.³⁷

A boszorkányság tipikusan nők által elkövethető deliktum, azonban az angolszászoknál a férfiak is büntetendőek voltak. Az első igazság Wihtred királyhoz kötődik.

12. § Ha a férj a feleség tudomása nélkül áldozatokat mutat be ördögöknek, vesztse el mindenét vagy a balszűrtjét. Ha mindketten áldozatokat mutatnak be ördögöknek, vesztse el a balszűrtjét vagy minden vagyonukat.³⁸

Bár Aethelberth az első keresztény uralkodó, ő nem rendelkezett a boszorkányságról, ami mögött egyházi hatás áll. Ez alátámasztani látszik azt, hogy alig vagy semennyire nem volt az egyháznak befolyása az igazságra, a szokásjoggyűjtemény e tekintetben pogánynak mondható. Wihtred korábban említett szabályaiból ítélve viszont úgy tűnik, hogy az ő korára már beért a kereszténység.

Nagy Alfréd Bevezetésében újra rendelkezik a boszorkányságról, majd Edward és Guthrum békéjében is megjelenik ez a tiltás, azonban már sokkal súlyosabban büntetendő:

11. § Ha mágusokkal vagy varázslókkal, esküszögökkel vagy akik titokban halált okoznak, vagy hitvány, szennyezett, közismert prostituáltakkal lehet találkozni mindenfelé az országban, úgy el kell üldözni őket a földről és meg kell tisztítani a nemzetet, máskülönben ki kell irtani őket a földről – kivéve, ha felhagynak bűnösségükkel és jóvátételt tesznek lehetőségeikhez mérten.³⁹

A tolerancia a boszorkányság felé továbbra sem lett nagyobb, Edward után Aethelstan és később Knut is rendelkezett róla. Ezek alapján pedig az első igazsághoz képest még négyszáz évvel később is probléma volt ez a deliktum.

³⁶ Vö. *Attenborough*: i. m. 149-151. o.

³⁷ *Dunn*: i. m. 117. o.

³⁸ Vö. *Liebermann*: i. m. 13. o., *Thorpe*: i. m. 41. o., *Attenborough*: i. m. 27. o.

³⁹ Vö. *Liebermann*: i. m. 135. o., *Thorpe*: i. m. 173-175. o., *Attenborough*: i. m. 109. o.

V. Nők által elkövethető szexuális jellegű bűncselekmények (házasságtörés, paráználkodás, vérfertőzés)

A népjogok a nők által elkövethető deliktumokat illetően legnagyobb mértékben a szexuális bűncselekményekkel, a vérfertőzéssel, a paráználkodással és a házasságtöréssel foglalkoztak. A kevésbé keresztényi törvények leginkább csak a házasságtörésre fókuszáltak.⁴⁰ Alfréd szerint:

10. § *Ha bárki egy férjes asszonnyal hál, akinek [a férjnek] a vérdíja 1200 shilling, fizessen [a férfi] 120 shilling jóvátételt a férjnek, ha a férj vérdíja 600 shilling, akkor 100 shillinget fizessen, ha pedig közember, akkor 40 shilling jóvátételt fizessen [hasonló bűncselekményért].⁴¹*

A férfirokon továbbá megölhette a házasságtörő férfit, akit a nőrokonával talált:

42.7. § *Egy férfi harcolhat, anélkül, hogy számolnia kellene a vérbosszúval, amennyiben egy másikat [férfit] talál a feleségével zárt ajtó mögött vagy a paplan alatt, vagy [ha másik férfit talál] a lányával [vagy lánytestvérével] vagy az anyjával, ha ő jogszerű házasságban él az apjával.⁴²*

A két szakasz ellentmond egymásnak, a 10. § jóvátételt ír elő, a 42.7. § azonban minden előjel nélkül azonnal jogot keletkeztet a férfirokon számára, hogy bosszút álljon. A probléma feloldása azonban az lehet, hogy az egyes szakaszok valószínűleg csupán a kor szokását hivatottak tükrözni: ha nem fizetik meg a jóvátételt, vérbosszú fog következni.

A fenti rendelkezést Knut megerősíti (50.1. §),⁴³ majd pár szakasszal később újra szabályozza a bűncselekményt és rendkívüli büntetéssel sújtja a házasságtörő nőt: csonkítással.

55. § *Egy nő se kövessen egy házasságtörést. Ha még férje életében teszi egy másik férfival és ez kiderül, úgy ő szégyent hozott magára és mindene, amije volt legyen a férjé és vesztse el az orrát és a füleit.⁴⁴*

A kontinentális szokásjogra tekintettel a férj akár meg is ölhette a feleségét, de ilyen testcsonkító büntetésre nincs példa.⁴⁵ Ami a férfit illeti, Alfréd korábbi rendelkezéséből és Aethelberht szabályozásából kifolyólag valószínűleg pusztán csak bírság megfizetése volt.

⁴⁰ Dunn: i. m. 119. o.

⁴¹ Vö. Liebermann: i. m. 57. o., Thorpe: i. m. 69. o., Attenborough: i. m. 71. o.

⁴² Vö. Liebermann: i. m. 75. o., Thorpe: i. m. 91. o., Attenborough: i. m. 85. o.

⁴³ Liebermann: i. m. 347. o., Thorpe: i. m. 405. o.

⁴⁴ Vö. Liebermann: i. m. 349. o., Thorpe: i. m. 407. o.

⁴⁵ Dunn: i. m. 128. o.

31. § *Ha egy szabad férfi egy másik szabad férfi feleségével hál, fizessen a férjnek a saját vérdíjának megfelelő összeget, majd saját költségén szerezzzen neki új feleséget és vigye a férj házához.*⁴⁶

Így bár a házasságtörő férfit nem ölték meg, de a kenti szokásjog szerint különösen nehéz volt kiengesztelni a férjet, a bírság és a nővétel ugyanis hatalmas kiadásokkal járt. Ha nem tudott fizetni, „természetesen” vérbosszú következett.

A különböző királyságok különböző szokásjoggal rendelkeztek, valószínűleg ezzel magyarázható az, hogy Kentben sokkal súlyosabban büntették a házasságtörést (Athelberth 31. §), mint Wessexben (Alfréd 10. §).

Alfréd 18.1. §-a értelmében a paráználkodás büntetendő, különösen, ha a nő el van jegyezve (társadalmi rangjához mérten a bírság mértéke emelkedik).

18.1. § *Ha egy eljegyzett fiatal nő paráználkodást követ el, fizessen 60 shilling jóvátételt a házassági esküinek megfelelően, ha közember [200 shilling vérdíja]. A jóvátétel állatállománnyal, marhával legyen megfizetve és semmiképp sem rabszolgával.*

18.2. § *Ha a vérdíja 600 shilling, fizessen 100 shilling jóvátételt a házassági esküinek megfelelően.*

18.3. § *Ha a vérdíja 1200 shilling, fizessen 120 shilling jóvátételt a házassági esküinek megfelelően.*⁴⁷

A fenti szakaszok majdnem a tükörképei Alfréd korábban említett 10. §-ának, a fizetendő jóvátétel közel azonos. Ha egy férfi férjes asszonnyal hál, a jóvátételt a férj számára kell megfizetnie. Házasságtörő nő esetében azonban nincs meghatározva, kinek kell fizetni. Abból kiindulva, hogy a házasság a germán népjogokban erős kötelmet keletkeztetett⁴⁸ (ami így különös jogi védelemben részesült), a pénzösszeget véleményem szerint a vőlegénynek, illetve a családjának kellett megfizetni. Ennek elmaradása valószínűleg vérbosszút vont maga után a „házassági eskü” megsértése miatt.

73. § *Ha egy szabad nő hosszú hajjal [hajadon] helytelenül cselekszik, fizessen 30 shilling jóvátételt.*⁴⁹

Aethelberht igazságában található ez a rendkívül homályos rendelkezés. Máshol nem található efféle körülírása a nőnek, illetőleg a „helytelenül cselekszik” túlságosan általános, nincsen rá konkrét magyarázat. Véleményem szerint a „szabad nő hosszú hajjal” nem házas nőt jelenthet, a „helytelenül cselekszik” pedig valószínűleg paráználkodásra utalhat. A paráználkodás büntetése a korban olyan szigorral járt, ami már egyenesen a prostituáltak ellen irányult. Edward korábban

⁴⁶ Vö. Liebermann: i. m. 5. o., Thorpe: i. m. 11. o., Attenborough: i. m. 9. o.

⁴⁷ Vö. Liebermann: i. m. 59-61. o., Thorpe: i. m. 73. o., Attenborough: i. m. 73. o.

⁴⁸ Ruszoly: i. m. 145. o.

⁴⁹ Vö. Liebermann: i. m. 7. o., Thorpe: i. m. 21.o., Attenborough: i. m. 15. o.

említett 11. §-át később Ethelred is megerősíti. Prostitúáltak természetesen minden társadalomban akadtak, azonban az angolszász és a vizigót szokásjog nem tűrte meg őket.⁵⁰

Utoljára szükséges szólni még a vérfertőzésről, ami a korszak egyik nagy problémájának minősült. Az egyház már 601-ben, I. Gergely pápa kinyilatkoztatásával megtiltotta az első unokatestvérek közti házasságkötést.⁵¹ Ennek ellenére Aethelberht igazságában nem található olyan rendelkezés, ami ezt az intelmet törvénybe foglalná. A legkorábbi igazság, ami foglalkozik a vérfertőzéssel, Wihtred kenti király nevéhez fűződik.

3. § *Azok, akik meg nem engedett házasságban élnek, forduljanak egy tisztességes élet felé és tanúsítsanak bűnbánatot vagy ki lesznek rekesztve az Egyház közösségéből.*
4. § *Az idegenek, ha nem teszik szabályossá a házasságukat, el kell hagyniuk a földet a vagyonukkal és a bűneikkel együtt.*
- 4.1. § *A mi népünk tagjai is ki lesznek kényszerítve az Egyház közösségéből, de őket nem ítéljük jószágvesztésre.*
5. § *Ha ez a gyűlés után egy nemes meg nem engedett házasságot mer kötni a király és a püspök, valamint az írott jog parancsa ellenében, fizessen 100 shilling jóvátételt az urának, a szokásjognak megfelelően.*
- 5.1. § *Ha egy közember tesz így, fizessen 50 shilling jóvátételt és bűnbánatot tanúsítva hagyja el a házasságát.*
6. § *Ha egy pap hozzájárul egy ilyen meg nem engedett házassághoz [...] hagyjon fel a tevékenységével a püspök döntéséig.⁵²*

A következő királyok igazságából ítélve, a vérfertőző házasságok továbbra sem szűntek meg. A tiltás Idősebb Edward és Guthrum békéjében megismétlődik (háromszáz évvel Wihtred után), a kenti eljegyzésben is felhívják a figyelmet, hogy „*ne legyenek túl közeli rokonok*” (bár pontos útmutatás nincs), valamint Knutnak is szükséges további szabályokat hoznia.

51. § *Ha bárki vérfertőzést követ el, fizessen jóvátételt a rokoni kapcsolat fokozatának megfelelően vagy vérdíj vagy bírság vagy minden vagyonának megfelelően.*
- 51.1. § *Nincs jelentősége a rokoni kapcsolatoknak annál, aki lánytestvérével vagy egy sokkal távolabbi rokonával hála.⁵³*

Meg kell jegyeznünk, az 51.1. §-ban nem teljesen értelmezhető, hogy miért nincsen jelentősége a lánytestvérrel való közösülésnek, erre semmiféle magyarázatot nem találunk, a szakirodalom nem foglalkozott vele.

⁵⁰ *Dunn*: i. m. 142. o.

⁵¹ *Lancaster*: i. m. 240. o.

⁵² Vö. *Liebermann*: i. m. 12-13. o., *Thorpe*: i. m. 37-39. o., *Attenborough*: i. m. 25-27. o.

⁵³ Vö. *Liebermann*: i. m. 347. o., *Thorpe*: i. m. 405. o.

Knut uralkodása alatt ismét szabályozzák a kérdést, ezúttal a Northumbriai Papok Törvényén belül (1020-3). A rendszabás megtiltja, hogy „*bárki a negyedik fokon belüli rokonával lépjen házasságra*”, valamint azt is kimondja, hogy „*senki ne lépjen házasságra lelki rokonával*”. A VII. századtól kezdve állandóak a levelezések az egyháziak és a királyok között a vérfertőzést illetően, amit újra és újra törvényekkel próbál megakadályozni az uralkodó.⁵⁴

Hamar kiderült, hogy első unokatestvérek gyakorta házasodtak össze, azonban meglepő, hogy néha fiúk vették el az apjuk özvegyét.⁵⁵ Két ilyen királyról van tudomásunk. Az egyik Eadbald, Kent királya, akiről Bede⁵⁶ azt írja: „*az apostol tanúsága szerint olyan paráznasággal szennyezett volt e cselekedet, miképp elvette az apja feleségét, ami még a pogányok között is ballatlan volt*”. A második Aethelbald, Wessex királya. Asser⁵⁷ szerint „*Aethelwulf fia, Isten tilalmával és a keresztény méltósággal, valamint a pogány szokásokkal ellentétben, apja ágyába emelkedve, feleségül vette Judithot, Károlynak, a frankok királyának lányát, hatalmas gyalázatot okozva ezáltal azoknak, akikről ballottam.*”

Whitelock szerint ez egy pogány szokás, de a történésírók szégyenkezését figyelembe véve nem valószínű, hogy valóban megszokott lett volna az özvegy feleségül vétele.⁵⁸

Uralkodók sem kerülhették el a vérfertőzés vádját: ekképpen végződött Eadwig és Aelfifu házassága is. Arról csak feltételezések vannak, hogy ők ketten milyen rokonsági viszonyban álltak egymással, az egyház mindenesetre megelégedett azzal, hogy „túl közeli rokonok voltak”. Feltételezhető, hogy különböző politikai játszmák áldozatai lettek, de az igazságot homály fedi.⁵⁹

A házasságok stabilitását figyelembe véve szemet szúrhat, hogy sok igazságban visszatérő rendelkezés a házasságtörés, illetve a poligámia tilalma. Ebből arra lehet következtetni, hogy gyakori volt az ágyasság a kereszténység felvétele után (még a papság körében is).⁶⁰

VI. Záró gondolatok

A kutatásom eredményeként kaphattunk egy hozzávetőleges képet a nők által és a nők sérelmére elkövethető tipikus bűncselekményekről az angolszász kori Angliában. A céloom elsősorban az igazságokban lefektetett büntető rendelkezések elemzése és összegyűjtése volt, azonban szükséges néhány észrevételt, illetőleg következtetést levonnom.

Az igazságok nagyjából hatszáz évet ölelnek fel, ez idő alatt a társadalom nyilvánvalóan fejlődött, ennél fogva, amit a legelső szokásjoggyűjtemény tartalmaz, az nem valószínű, hogy a

⁵⁴ *Lancaster*: i. m. 240-214. o.

⁵⁵ John Mitchell *Kemble*: *Saxons in England*. Volume 2. Taylor and Francis, London 1876. 407-409. o.

⁵⁶ *Bede*: *Ecclesiastical History of England*. [The Project Gutenberg EBook of Bede's Ecclesiastical History of England by Bede](https://www.gutenberg.org/files/63384/63384-h/63384-h.htm) (2024. 05. 29.) 96. o.

⁵⁷ John *Asser*: *Life of King Alfred*. <https://www.gutenberg.org/files/63384/63384-h/63384-h.htm> (2024. 05. 29.) 12. o.

⁵⁸ Dorothy *Whitelock*. *The Beginnings of English Society*. 150. o. Idézi: *Lancaster*: i. m. 241. o.

⁵⁹ *Kemble*: i. m. 409-413. o.

⁶⁰ *Lancaster*: i. m. 246-247. o.

korszak vége felé is változatlanul érvényben lett volna. Ezt az állítást alátámasztani látszik az is, hogy a korai időkben (Alfréd előtt) „*a királyok törzsek és népek királyai, sosem a területé, amin uralkodnak. Nyugati szászok, kentiek és merciaiak királya, de nem Wessex, Kent vagy Mercia királya.*”⁶¹ Ez alapján minden törzs a saját népjoga szerint élt, és egészen Alfrédig (de inkább Knutig, ugyanis az ő nevéhez köthető a legátfogóbb jogalkotás) nem beszélhetünk még csak közel sem egységes szokásjogról. Knut törvényhozása azonban „megtöri” a népjogot, Anglia királyaként általános érvényű szabályt hoz, ami így már minden Angliában élő népelemet kötelez.

Amit az igazságok alapján nem tudunk meg, az az íratlan szokásjog hatálya alá tartozik, és így az örök idők homályába veszik. Csak analógiát, illetve logikát alkalmazva alkothatunk hipotéziseket, hogy miként élt a kor embere.

A dolgozatomban általánosan „nőkről” beszélek, de a kifejezés magába foglalja a nemeseket, a közembereket és a rabszolgákat is. Az általánosítás szükségszerű, de torzít is a kutatás eredményén. A büntetőjogi rendelkezések azonban megfelelően differenciáltak a társadalmi jogállás tekintetében, így ezen a területen a torzulás nem akkora, mint mondjuk a földbirtoklás esetén.

Az elemzés során kirajzolódott, hogy az angolszász szokásjog a nők sérelmére, illetve a nők által elkövethető bűncselekmények tekintetében nem különbözik különösebben a kontinentális rokonaitól, amelyet azonban kifejezetten angolszász sajátosságként értelmezhetünk, az a testcsonkító büntetés Knut idején, a korszakon átívelő vérfertőzés problémája, valamint a prostituáltakkal szembeni intolerancia.

⁶¹ John Mitchell *Kemble*: Saxons in England. Volume 1. Taylor and Francis, London 1876. 152. o.